Aspecte ale dinamicii lexicale în limbajul presei de azi. Despre cuvântul „spagă”

NISTOR BARDU
Universitatea „Ovidius”, Constanța

Cercetătorii care au ca obiect de studiu limba română contemporană, ca şi alți lingvişti apropiați de acest domeniu, au semnalat cu promptitudine, în articole şi studii de specialitate, uneori şi în intervenții publice, noutățile din lexicul românesc de astăzi datorate transformărilor din societatea postdecembristă. Au fost remarcate noutatea reală a unor împrumuturi specifice economiei de piață din domeniul informaticii, telecomunicațiilor, politicii, presei etc. precum *management, a procesa, e-mail, lobby, a mediatiza*[1] etc., dar şi noutatea aparentă a unor termeni cu implicații sociale cum sunt *accize, dividend, jandarm, prefect* etc., care, de fapt, au fost readuşi în uz din fondul pasiv, unde intraseră în urma unei alte răsturnări politico-sociale, dar în sens invers, petrecută după al doilea război mondial[2].

Pe lângă asemenea elemente, lingviştii au evidențiat numeroase aspecte privind dinamica sensurilor în româna actuală, care a avut drept rezultat îmbogățirea lexico-semantică a limbii naționale[3].

A fost remarcată schimbarea radicală a conotației unor termeni ca *bolşevic, comunism, marxism*[4], care au suferit o adevărată degradare semantică, în timp ce *anticomunism, capitalism, concurență, proprietate particulară* etc. au avut parte de reabilitări conotative[5] sau de adevărate înnobilări semantice[6].

Unele neologisme, existente în limbă până în 1989 şi apaținând unor limbaje specializate, în special stilului tehnico-ştiințific, precum *a emana, a dezamorsa, a asana, a gira* etc. au căpătat sensuri noi, necunoscute înainte[7].

În analizele lor, specialiştii s-au bazat cu preponderență pe materialul lingvistic oferit de presă, mai cu seamă de presa scrisă[8], noutatea cuvintelor şi sensurilor fiind evidențiată prin raportare la dicționarele existente: DLR, DEX, DN, DCR[9] etc.

Comentând schimbările semantice din limba română de azi din perspectiva noului şi vechiului, Valeria Guțu Romalo[10], Mioara Avram[11] şi alți cercetători au remarcat, între altele, prezența în discursul public scris sau vorbit a elementelor din limbajul familiar şi argotic. Urmărind cu orice preț persuasiunea, o receptare cât mai favorabilă din partea cititorilor/ ascultătorilor/ telespectatorilor, ziariştii întrebuințează în textele lor „elemente stilistic discordante, depăşind chiar şi limitele <colorate> ale exprimării îngrijite”[12].

Dacă până la un punct, prezența elementelor lexicale şi frazeologice specifice variantelor stilistice orale este justificată de intenția persuasivă a articolelor respective, prin abuzul de asemenea elemente, ziariştii în cauză demonstrează, în cel mai fericit caz, absența „sentimentului distincțiilor stilistice care cer adecvarea exprimării la condițiile de comunicare”[13]. De cele mai multe ori, însă, este vorba de lipsa de cultură, în general, şi de lipsa de cultură lingvistică, în special, ceea ce a condus la exacerbarea vulgarității şi în consecință la „țigănirea” limbii române[14] într-o bună parte a presei.

În cele ce urmează ne vom limita la câteva considerații în legătură cu prezența foarte frecventă a unui termen familiar în limbajul ziarului „*Adevărul*”, unul din cele mai citate cotidiene din România de azi. Este vorba de cuvântul *şpagă* urmărit de noi în toate cele 27 de numere din luna iulie 2002 ale ziarului în discuție.

Cu sensul curent de „*bacşiş, mită, şperț*”[15], cuvântul *şpagă,* pl. *şpăgi* şi derivatul său *şpăgar* s-au aflat incluşi în 9 titluri şi/sau antetitluri şi subtitluri de articole, după cum urmează:

BDD-V3921 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:01:58 UTC)

1. Ca să nu „abuzeze politic”
   Ministerul Muncii nu cere Procuraturii o anchetă în cazul şpăgilor
   Ministrul Marian Sârbu declară că are deplină încredere în şpăgarii săi,
   A, nr. 3738, 1 iul. 2002, p.1
2. În vreme ce în scandalul „Mită la AJOFM Bihor” capetele de acuzare se înmulțesc
   Ministrul Muncii spune ca directorii şpăgari sunt victimele unui accident,
   A, nr. 3739, 2 iul. 2002, p. 1, 18
3. La Braşov, în loc de dosare penale
   Poliţiştii şpăgari – mustrați cu prelegeri despre corectitudine,
   A, nr. 3744, 8 iul. 2002, p. 11
4. Bacalaureatul la final:
   Zeci de candidați demască şpaga dată pentru „îmbunarea” examinatorilor,
   A, nr. 3747, 11 iul. 2002, p. 1, 15
5. *Şpaga de la AJOFM Bihor urcă spre oficialii de la Bucureşti,*
   A, nr. 3752, 17 iul. 2002, p.13
6. În cazul şpăgarilor din Ministerul Muncii premierul vorbeşte singur
   Ministerul Muncii n-are de gând să demareze nici o anchetă,
   A, nr. 3753, 18 iul. 2002, p. 1
7. *Şpăgarii de la Ministerul Muncii – puşi oficial sub acuzare,*
   A, nr. 3758, 24 iul. 2002, p.1
8. Cazul „şpagă” – MMPS
   R.Purde şi S. Mecu – interogați pentru prima oară ca urmăriți penal,
   A, nr. 3759, 25 iul. 2002, p. 14
9. La Ministerul Muncii
   Purde şi Mecu se jură că n-au luat şpagă, A, 3761, 27-28 iul. 2002, p. 1.

În cazul articolului *Ministerul Solidarității în corupție*, A, nr. 3756, 22 iul. 2002, p.1, termenul nu apare în titlu, dar se află în text, alături de cuvântul *țepe*, pluralul de la *țeapă*, un alt termen din limbajul familiar şi argotic intrat în limbajul presei.

Calculată pe zile, frecvența medie a lui *şpagă* şi/sau a derivatului său *şpăgar* în paginile ziarului, din perioada menționată, este de 1/3, adică o dată la trei zile (33,33%).

Pentru analiza frecvenței din interiorul unui articol, din cele citate *supra* l-am ales pe primul, intitulat *Ministerul Muncii nu cere Procuraturii o anchetă în cazul şpăgilor.* Textul articolului cuprinde 431 de cuvinte în sens jurnalistic („grup de litere aflat între două spații tipografice albe/blancuri”)[16]. Dintre acestea, 6 sunt forme ale lui *şpagă* sau *şpăgar*. Dacă le adăugăm şi pe cele din titlu şi subtitlu, atunci numărul este de 8, ceea ce înseamnă o frecvență de 2,41%.

Nu am remarcat conotații semantice deosebite, în toate contextele fiind vorba despre „bacşiş, mită, şperț” pentru *şpagă* şi de „beneficiar de bacşiş, mită, şperț” pentru *şpăgar.* Iată câteva exemple:

„*Nici unul din cei suspendați duminică (!) nu este acuzat că ar fi luat vreun ban şpagă*”;

„*... asocierea şpăgarilor cu numele celor doi funcționari a avut un strat politic...*”;

„*Din lista şpăgarilor...*”;

„*Marian Sârbu a explicat că nu ia măsuri în scandalul şpăgarilor”.*

Credem că aspectele semnalate *supra,* ca şi cifrele statistice sunt deosebit de elocvente pentru practica socială din România de azi. Poate că ziarul „Adevărul”, pe care îl considerăm un ziar echilibrat, exagerează uneori în uzitarea termenilor familiari şi argotici, în general, şi a lui

BDD-V3921 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:01:58 UTC)

şpagă, în special, dar intenţia periodicului respectiv de a atrage atenţia opiniei publice asupra aspectelor negative din societatea românească nu poate fi pusă la îndoială. Când nu cad în vulgaritate – şi în cazul „*Adevărului*" nouă ni se pare că nu cad – asemenea exagerări le găsim justificate pentru că vizează producerea unei reacţii a societăţii civile la adresa răului social materializat în lipsa de responsabilitate a funcţionarilor publici, corupţie, mizerie morală.

De când datează?

Lazăr Şăineanu, 1896, nu înregistrează *şpagă* cu sensul „bacşiş, mită, şperţ", ci omonimul *şpagă*, cu sensul „spadă, baionetă" şi varianta fonetică *spangă*, comparat cu rus. *Špaga*[17].

Nici Candrea-Adamescu, 1931, nu înregistrează *şpagă* cu sensul „bacşiş, mită, şperţ".

În DLRLC, 1958, vol. IV, *şpagă* apare cu glosa: „s.f. (ieşit din uz). Bacşiş, mită, şperţ" şi cu exemplul din romanul lui Cezar Petrescu *Întunecare*, vol. II, 1928, p. 199: „Nu pune la dispoziţie vagoane decât cu <şpagă> la personalul din staţii".

Pe lângă acest exemplu în contextul DLR, 1978, include un alt exemplu, din romanul *Risipitorii* (ediţia a III-a, 1969) al lui Marin Preda: „Oţelarii... nu susţin că şeful cu aprovizionarea ar lua <şpagă> direct de la cei de la cuptorul cinci". În cadrul aceluiaşi articol se fac trimiteri şi la *ALR* 1, 453/552, 1, 454/450, *Lexic regional* 32. De asemenea, alături de alţi autori, este citat Iorgu Iordan cu lucrarea *Stilistica limbii române*, pentru articolul dedicat cuvântului *şpagă* cu sensul lexical „bacşiş, mită, câştig ilicit" (mai ales despre funcţionari)[18].

În lucrarea citată, Iorgu Iordan arată că *şpagă* a fost „foarte răspândit o bucată de vreme, după războiul din 1916-1918" şi că „în ultimii ani a fost înlocuit prin *şperţ*, care pare mai expresiv (din cauza scurtimii şi a sunetelor)"[19].

În legătură cu *etimologia* termenului în discuţie, Iordan, 1975, 338, consideră pe *şpagă* identic cu *şpa(n)gă*: „sabie, suliţă" şi dă următoarea explicaţie: „gândindu-mă la faptul că controlul mărfurilor venite din străinătate se făcea cu ajutorul unui fel de suliţă, pe care funcţionarul vamal o vâra în balot, spre a vedea ce conţine: de aici s-a ajuns, printr-o metonimie uşor explicabilă, la denumirea cu acelaşi cuvânt a bacşişului pe care negustorii îl ofereau vameşilor, pentru ca aceştia să renunţe la control. În cursul lecturilor mele n-am dar peste *şpagă* (şi nici peste derivatul *şpagagiu*). În schimb, pe *şperţ* (cu bogata-i familie: *şperţar, şperţărie, şperţuri*) l-am întâlnit adesea..."[20].

În ceea ce ne priveşte, credem, împreună cu autorii DLR că *şpagă* trebuie pus în legătură cu rus. *špag*, scr. *špag* „buzunar"[21] mult mai apropiat de sensul cu care a circulat în trecut şi circulă şi azi termenul în cauză.

Intrat, aşadar, în limba română după primul război mondial, *şpagă* a cunoscut în perioada comunistă şi mai cu seamă în perioada postdecembristă o întrebuinţare extraordinară.

NOTE:

---

[1] Avram, 1997, 3-5.
[2] *Idem*, 1998, 31-35. Un inventar al cuvintelor recente în limba română îl găsim la Dimitrescu, 1997.
[3] *Ibidem*, 31. Vezi şi Guţu Romala, 1997, 7.
[4] Guţu Romalo *loc. cit*.
[5] Cf. Bidu-Vrănceanu, 1995, 38-45; *idem*, 1998, 34-44; Preda, 1992-1993, 483-490, 541-548, 19-28.
[6] Preda, 1992-1993, 484.
[7] *Ibidem*. Despre alunecări, deplasări, extensii, restrângeri, înnobilări şi degradări de sens produse asupra cuvintelor în diacronie, vezi şi Hristea, 1984, 18-21.
[8] Preda, 1992-1993, 485, precizează că a parcurs, analizat şi excerptat intensiv un număr de 30 de periodice. Bidu-Vrânceanu, 1998, 39, a avut în vedere exemple repetabile în situaţii-tip, multe din mass-media orale,

BDD-V3921 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:01:58 UTC)

„cu şansă se a impune un sens nou în limbă, pe care să le aibă în vedere ediţiile viitoare ale dicţionarelor". Dimitrescu, 1997, 12, ilustrează sensurile înregistrate în dicţionarul său cu exemple din presă.
[9] Vezi Bibliografia.
[10] Guţu Romalo, 1997, 8.
[11] Avram, 1997 şi 1998.
[12] Guţu Romalo, *loc. cit*.
[13] *Ibidem*.
[14] Constatarea s-a făcut după monitorizarea posturilor România 1, TVR_2, Antena 1, PRO TV, PRIMA, TL7abc, OTV şi România Actualităţi, Radio XXI, Europa FM, PRO FM, Contact, Uniplus, Total, România Tineret şi Atomic, cf. Popescu şi Aurelian, 2002, 4
[15] Cf. DEX, 1984 s.v.
[16] DSL, 2001, s.v. *cuvânt.*
[17] Şăineanu, 1986, s.v. *şpagă.*
[18] DLR, 1978, s.v. *şpagă.*
[19] Iordan, 1975, 338.
[20] *Ibidem*.
[21] Vezi *supra*, nota 17.

Bibliografie şi abrevieri:

Avram, 1997 = AVRAM, Mioara, *Vocabularul actual al limbii române,* LLR, XXVI, 1997, nr, 3, p. 3-5;

Avram, 1998 = AVRAM, Mioara, *Noutăţi reale şi noutăţi aparente în vocabularul românesc actual*, LL, XLIII, 1998, vol.I, p. 31-3;

Bidu-Vrănceanu, 1995 = Bidu-Vrănceanu Angela, *Dinamica vocabularului românesc după 1989. Sensuri „deviate" ale termenilor tehnico-ştiinţifici,* LL, XL, 1995, vol I, p. 38-45*;*

Dimitrescu, 1997 = DIMITRESCU, Florica, *Dicţionar de cuvinte recente,* ediţia a II-a, Bucureşti, 1997;

Guţu Romalo, 1997 = GUŢU ROMALO, Valeria, *Nou şi vechi în limba română actuală*, LL, XLII, 1997, vol III-IV, p. 5-9;

Hristea, Sinteze = HRISTEA, Theodor (coord.), *Sinteze de limba română,* Bucureşti, 1984;

Iordan, 1975 = IORDAN, Iorgu, *Stilistica limbii române,* Editura Ştiinţifică, 1975;

Popescu şi Aurelian, 2002 = POPESCU, Diana, GHEORGHIŢĂ, Aurelian, *Limba română s-a ţigănit,* Adevărul, Nr. 3730, 21 iunie 2002, p. 4;

Preda, 1992-1993 = PREDA, Irina, *Îmbogăţirea lexico-semantică a limbii române actuale (Cu privire specială la perioada postdecembristă),* LR, XLI, 1992, nr. 9, p. 483-490; nr. 10, p. 541-548; nr. 11-12, p. 585-595; XLII, 1993, nr. 1, p. 19-28;

Şăineanu, 1896 = ŞĂINEANU, Lazăr, *Dicţionarul universal al limbii române,* Bucureşti, 1896;

Sigle:

A = „*Adevărul*"
DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei, 1984
DLR = *Dicţionarul limbii române (DLR),* Serie nouă. Tomul XI. Partea I. Litera ş. Bucureşti, Editura Academiei, 1978
DLRLC, 1958 = *Dicţionarul limbii române literare contemporane*, vol. IV, Bucureşti, 1958
DSL, 2001 = *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, 2001
LL = *Limbă şi literatură*
LR = *Limba română*

BDD-V3921 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:01:58 UTC)

Résumé

Après quelques considérations introductives sur la dynamique lexicale du langage de la presse roumaine actuelle, l'auteur présente l'utilisation très fréquente du mot ***şpagă*** dans le journal „*Adevărul*", le plus lu dans la société roumaine d'aujourd'hui. Consideré un mot représentatif pour l'état des choses concernant les fonctionnaires publics roumains du présent, l'auteur donne aussi quelques informations sur l'histoire et l'étymologie du terme respectif.

BDD-V3921 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:01:58 UTC)